

diensten van Amsterdam en Rotterdam en van de PTT. Daarnaast voert hij een inhoudsanalyse uit van 77 telefoongesprekken die in 32 literaire werken (toneelstukken, romans en novellen) plaatsvinden. Dat leidt tot bevindingen als: 14% van deze fictieve gesprekken heeft een sociaal-emotioneel karakter, 57% een zakelijke inhoud. Zo heel veel voegt deze inhoudsanalyse niet toe; ze fleurt het boek een beetje op maar is en blijft een zijlijn in het betoog. De rol van de telefoon in de geschiedenis van het dagelijks leven van mensen verdient eigenlijk een aparte studie. Maar over de geschiedenis van de telefoon als 'grootschalig technisch systeem' heeft Onno de Wit een degelijk proefschrift afgeleverd.

Ben de Pater

L. F. Bakker, *Nederlandse orthopaedische vereniging 1898-1998. De geschiedenis van de orthopaedie in Nederland* ([S. 1.]: Nederlandse orthopaedische vereniging, 1998, 468 blz., ISBN 90 804309 1 9).

'Waarom wordt aan geschiedschrijving gedaan'? Met deze woorden leidt de voorzitter van de Nederlandse orthopaedische vereniging, R. J. Sanders, het jubileumboek van zijn vereniging in. Naar zijn mening biedt deze geschiedschrijving van de hand van zijn medebestuurder L. F. Bakker een 'hommage aan diegenen die ons voorgingen' en weet men nu 'hoe de beroepsgroep zich in de loop der tijden heeft ontwikkeld'. Het is dus nadrukkelijk een verenigingsboek van en voor de leden. De orthopeden zullen er ongetwijfeld vele bekende zaken en personen in terugvinden, want zo te zien lijkt geen wapenfeit onvermeld te zijn gebleven, terwijl in de bijlagen alle voorzitters, secretarissen, ereleden en andere voor de vereniging verdienstelijke personen zijn opgesomd. Gelet op de uitgangspunten die Sanders formuleert, is het dus een geslaagd boek. Maar wat biedt het boek aan minder ingewijden? En moet men zich tevreden stellen met deze beperkte doelstelling voor geschiedschrijving?

De zes pagina's inhoudsopgave geven de gekozen structuur van het boek weer. Vier chronologische hoofdstukken behandelen achtereenvolgens 'Het tijdperk van de orthopaedische hulpmiddelen', de 'Opkomst van de fysische orthopaedie', de 'Profilering van de orthopaedische chirurg' en 'Het tijdperk na de Tweede Wereldoorlog'. Zeer vele korte, losse paragrafen zijn vervolgens gewijd aan allerlei instituten en klinieken waar orthopedie werd beoefend, aan behandelmethoden, aan commissies en andere verenigingszaken. De meeste paragrafen, die soms maar een pagina beslaan, zijn afgesloten met verwijzingen naar de geraadpleegde bronnen. Dit zijn vooral Nederlandse en buitenlandse medische tijdschriften uit de behandelde periode. Secundaire historische en medisch-historische literatuur gebruikt de auteur zeer weinig. Een uitgebreide index bevat zowel zaken als personen.

Door de gekozen opzet is de informatie sterk verbrokkeld weergegeven. Een duidelijke vraagstelling ontbreekt, evenals een inkadering van de vele feiten in een bredere context. Waar Bakker een tijdsbeeld wil geven, zoals in paragraaf 1-12 'De sociaal medische omstandigheden rond 1898', blijft hij steken in ongenueanceerde uitspraken als 'gigantisch waren de sociale misstanden', waarbij hij verwijst naar literatuur uit 1898 en verder een nummer van *Ach lieve tijd* als enige contemporaine historische bron gebruikt. Bakker lijkt niet bekend te zijn met de meer contextuele aanpak die voor een onderwerp als het zijne mogelijk is. Enige bronnenkritiek ontbreekt. Interessante discussies rond de professionalisering van de orthopeden worden niet verder uitgewerkt en zelfs met dooddoeners afgedaan. De volgende verwijzing naar het proefschrift van Terlouw¹, die juist wel de complexe ontwikkeling van de medische disciplines in de negentiende eeuw tot zijn onderwerp heeft gemaakt, geeft te denken:

Terlouw heeft deze fase... uitvoerig beschreven. Het is alleen te betreuren, dat deze bewegingswetenschapper kennelijk blind is voor het aspect 'Kwakzalverij te goeder en te kwader trouw' waardoor de heilgymnastiek deels was gekenmerkt en waartegen onder andere de N.O. V. zich ruim 40 jaar heeft verzet'(46). De vind het ongepast om Terlouw hier in de hoek te zetten als 'deze bewegingswetenschapper', waardoor hij kennelijk voor de orthopeden geen serieuze gesprekspartner is. Minstens zo storend is dat Bakker niet de moeite heeft genomen om beter van Terlouws boek en diens latere artikelen, die juist handelen over het spanningsveld van het bevoegd of onbevoegd uitoefenen van de geneeskunst, kennis te nemen².

Ondanks de stortvloed aan feiten heeft de lezer voortdurend het gevoel dat er iets mist. Een voorbeeld moge dit illustreren. In tien subparagrafen behandelt Bakker de afzonderlijke Zander-instituten (47-57). Hij geeft details over de organisatie, de inrichting — in Den Haag was er wandversiering met 'speciaal voor dit doel gebakken tegels, voorstellende diverse geneeskrachtige kruiden' — en het personeel, maar niet over de apparaten of over het hoe en waarom van de behandelmethode. Museum Boerhaave heeft een belangrijke collectie van deze apparaten, maar deze noemt Bakker niet³. Bakkers opsommingen van feiten geven de illusie van compleetheid, maar in andere dan de door hem gebruikte bronnen zijn nog wel meer details te vinden. Over het Amsterdamse Zander-instituut kan ik bijvoorbeeld melden dat het al in 1896 mogelijkheid bood tot het maken van röntgenopnamen⁴. Het gebruik van röntgen in de orthopedie wordt trouwens afgedaan met de obligate opmerking dat de betekenis van Röntgens uitvinding 'geen nader betoeg' behoeft (63).

Hoewel het mij moeite kostte om door de 468 pagina's heen te gaan, heb ik wel opgemerkt dat in het mij ter recensie toegezonden exemplaar de pagina's 321-336 ontbreken, terwijl de pagina's 305-320 dubbel aanwezig zijn. Nu is dat niet Bakkers fout en ik mag hopen dat mijn exemplaar een uitzondering is. Wat Bakker wel had moeten corrigeren zijn dubblures in zijn tekst en de fouten in zijn literatuurverwijzingen. Fouten als 'W. A. H. Wijlinck', in plaats van 'W. A. H. van Wylick', de in 1997 overleden nestor van de geschiedenis van de röntgenologie in Nederland, mogen niet voorkomen. Concluderend moet ik zeggen dat het boek weliswaar een naslagwerk is voor orthopeden, maar weinig bijdraagt aan een moderne medische geschiedschrijving en voor niet-orthopeden geen aanrader is.

A. de Knecht-van Eekelen

1 Th. J. A. Terlouw, *De opkomst van het heilgymnastisch beroep in Nederland in de negentiende eeuw. Over zeldzame amfibieën in een kikkerland* (Rotterdam, 1991).

2 O. a. Th. J. A. Terlouw, 'Vervolg wegens onbevoegde uitoefening der geneeskunst: Hendrik Soeter, heilgymnast te Groningen', *Gewina*, XVIII (1995) 1-24; Th. J. A. Terlouw, 'De opkomst van de heilgymnastiek', *Gewina*, XIX (1996) 263-279.

3 Zie o. a. M. Fournier, *De medico-mechanische toestellen van dokter Zander* (Leiden, 1989).

4 A. de Knecht-van Eekelen, J. F. M. Panhuysen en G. Rosenbusch, *Door het menselijke vlees heen. 100 Jaar radiodiagnostiek in Nederland, 1895-1995* (Rotterdam, 1995)53.

Chr. M. Schmidt, e. a., ed., *De Matthäus-Passion. 100 Jaar passietraditie van het Koninklijk concertgebouworkest* (Bussum: Toth, Amsterdam: Koninklijk concertgebouworkest, 1999, CD + 174 blz., f65,-, ISBN 90 6868 218 0).

Dat de Matthäus Passion ook in de veertien bijdragen aan deze bundel als een muzikaal monument van de eerste orde verschijnt, behoeft ons niet te verrassen. De vergelijking met een monumentaal bouwwerk wordt in de tekst van redactielid en auteur Johan Giskes echter verder uitgewerkt: zoals E. E. Viollet-le-Duc in Frankrijk of P. J. H. Cuypers in Nederland kerken en